

Bírálat

Czajlik Zoltán: Jelek a tájban. Légitirégészeti kutatások Magyarországon

c. akadémiai doktori dolgozatáról

Czajlik Zoltán (a továbbiakban Szerző) több, mint három évtizede foglalkozik légitirégészeti kutatással, a hazai légitirégészeti kutatás egyik legjelentősebb képviselője. Eddigi működése során megteremtette és folyamatosan fejleszti az ELTE Régészettudományi Intézetén belül a Légitirégészeti Archívumot, amely mostanáig 80000-et meghaladó számú, elsősorban saját készítésű felvételvételt tartalmaz, amelyeknek a digitalizálása folyamatosan megtörténik. R. Goguey francia légitirégészeti szakembert tekinti mesterének, aki a kilencvenes években (1993-2000) a Régészettudományi Intézettel való együttműködés keretein belül rendszeres légitirégészeti kutatásokat végzett Magyarországon. Szerző eredményes munkásságát nagy számú kutatási beszámoló, anyagközlés és tanulmány fémjelzi.

Szerző doktori munkája több részre tagolódik. Az első részben a légitirégészeti kutatások nemzetközi és hazai történetét tekinti át, amit a távérzékeléses régészetet meghatározó természeti adottságok vázlatos ismertetése követ. Ezután a régészeti jelenségekre utaló jelek típusait veszi sorra, majd a kisépítészeti régészeti célú légi fényképezés részletes módszertana következik. Ezután következnek a lelőhelyek morfológiai és régészeti értelmezési lehetőségeit tartalmazó fejezetek, a dolgozat legnagyobb és legjelentősebb szakasza, amelyben a települési és temetkezési régészeti lelőhelyek típus és korszak szerinti elemzését végzi el. Az összefoglalás előtti utolsó fejezet a légitirégészeti kutatások eredményességével foglalkozik. A dolgozatot részletes bibliográfia zárja. Külön kell szólni a dolgozat ábraanyagáról, amelynek döntő többségét saját, kiváló minőségű felvételei alkotják.

A légitirégészeti kutatások történetének bemutatásában részben Szabó Máté 2018-ban megjelent összefoglalását követi, de számos vonatkozásban kiegészíti azt. Csak néhány hiányosságra és kiegészíteni valóra lehet felhívni a figyelmet. A hazai légitirégészeti kutatás történeti összefoglalójából kimaradt az első magyarországi légitirégészeti kiállítás megemlézése, amely a Magyarországon rendezett XII. Nemzetközi Limeskongresszus alkalmából készült a dunaújvárosi Intercisa Múzeumban. Anyaga néhány évvel később magyarul és németül is megjelent¹. A Borostyán-út kutatásához tartozik egy nemrégiben

¹ Visy, Intercisának és környékének katonai építményei légitirégészeti fényképeken. – Dunaújvárosi Hírlap, 1976. december 28; Visy, ArchÉrt 105 (1978) 235-259; ugyanő, Pannonische Limesstrecken auf Luftaufnahmen. Antike Welt 12, 1981, 4, 39-52.

megjelent tanulmány, amely történeti légifelvételekkel és űrfelvételekkel ábrázolja a Carnuntumba vezető római utakat².

Megemlíti és többszörösen hivatkozik a J. Oexle által vezetett Raphael programra, amely valójában egy német-cseh-szlovák-magyar együttműködéssel 1998-ban létrehozott közös nemzetközi kiállítás tanulmánykötete és katalógusa³. E tekintetben hasonlított a J. Kunow által 1994-ben szervezett légirégészeti konferenciára, amely ugyancsak a kelet- és közép-európai légirégészeti helyzetet térképezte föl⁴.

Megemlíthető lett volna még néhány további olyan munka, amely a hazai légirégészeti kutatások különböző szempontú bemutatását végezték el⁵, továbbá az, hogy a PLT 2007-ben szerződést kötve 5 székelyföldi múzeummal 2008-tól kezdve rendszeres légirégészeti kutatásokat végzett a Székelyföldön és másutt⁶. Elmaradt az 1996-ban Balatonkilitiben rendezett Légirégészeti Tréning Project értékelése, amelyben a nemzetközileg toborzott 19 fiatal régész O. Braasch, K. Leidorf, R. Palmer és más kiváló légirégészeti kutató vezetésével egy héten keresztül tanulta és gyakorolta a légirégészeti technikát és értékelést három Cessna gépen⁷.

A nemzetközi űrrégészeti kutatások egyre jelentősebb szerepet játszanak a kiterjedt, elsősorban vonalas régészeti jelenségek kutatásában, amit Szerző megfelelő hangsúllyal és több példával illusztrál. Röviden kitért az űrfelvételek problematikájára is. Öröndetes, hogy egyre több polgári és (elavult) katonai űrfelvétel válik hozzáférhetővé a kutatás számára, ráadásul a műholdak berendezéseinek a felbontó képessége is rohamosan növekszik, ami esetenként 20-40 cm-es észlelést is lehetővé tesz. Az űrfelvételeket elsősorban nagykiterjedésű, sokszor erősen fedett objektumok vizsgálatára lehet eredményesen használni. Talán meg lehetett volna említeni az ilyen kutatásokban úttörő szerepet játszó D.

² Visy, Omnes viae Carnuntum ducunt. Manfred Kandler octogenario. Römische Österreich 44, 2021, 111-116.

³ A légirégészet Közép-európában c. vándorkiállítást 1996-1998: Drezda, Pécs, Prága, Pozsony, Kolozsvár.

⁴ J. Kunow, Luftbildarchäologie in Ost- und Mitteleuropa. Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 3. Potsdam 1995.

⁵ Visy, A légirégészet Magyarországon. In: Visy Zs. (főszerk.): Magyar régészet az ezredfordulón. Bp. 2003, 25-28. Angolul: In: Zs. Visy (main ed.), Hungarian Archaeology at the Turn of the Millennium. Budapest, 2003, 25-28; Visy, A régészkiállítás első húsz éve a Pécsi Tudományegyetemen. Arch.Ért. 133, 2008, 307-311.

⁶ Ld. Visy, Légirégészeti kutatások Erdélyben. I. Dacia keleti limese. Várak, kastélyok, templomok IV/4, 2008. augusztus, 4-6; uő, Légirégészeti kutatások Erdélyben. II. Székelyföldi várak (Soós Zoltánnal és Orbán Jánossal) Várak, kastélyok, templomok IV/5, 2008. október, 7-9; uő, Légirégészeti kutatások Erdélyben. III. Székelyföldi templomok (Soós Zoltánnal és Sófalvi Andrásossal) Várak, kastélyok, templomok IV/6, 2008. december, 8-11; uő, Régészeti kutatások Dacia superior keleti határán. Molnár István Múzeum Kiadványai 1. 2009, 107-115; uő, Archäologische Forschungen an der östlichen Grenze von Dacia superior. In: Bíró Sz. (szerk.): Ex officina... Studia in honorem Dénes Gabler. Győr 2009, 587-598; Pánczél-Szabó-Visy, Archaeological Research on the Eastern Frontier of Dacia Superior. In: Visy Zs. – Szabó M. – Priskin A. – Lóki R. (szerk./ed.): A Danube limes program régészeti kutatása 2008-2011 között. Jelentés a Danube Limes UNESCO World Heritage Site pályázat keretében a PTE BTK Régészet Tanszékének kutatócsoportja által végzett kutatásokról PTE Régészet Tanszék, Pécs 2011, 173-180.

⁷ Visy, Aerial Archaeology Training Project in Hungary, 1996. Múzeumi Hírlevél, XVII, 1996, 241; Air archaeology training project in Hungary 1996: statistics compiled by Cathy Stoertz. AARGnews, 1996, 5-6; R. Bewley, O. Braasch, R. Palmer, An aerial archaeology training week, 15-22 June 1996, held near Siófok, Lake Balaton, Hungary. Antiquity 70, 1996, 745-750.

Comer és néhány más kutató nevét⁸, valamint a római limes-út és a Nicea környéki centuriáció úrfelvétellel végzett eredményes vizsgálatát⁹.

A disszertáció nagyobb részét a régészeti jelek csoportosítása és bemutatása, valamint a felvételek készítésének módozatai, lehetőségei és feltételei alkotják. Élvezettel lehet olvasni a gazdagon illusztrált fejezeteket a nedves és száraz, a hóval vagy vízzel borított talaj elszíneződéseinek régészeti elemzéséről, a növények hajdani emberi beavatkozásra utaló szabályos vagy szabálytalan jeleiről, és nem utolsósorban a felszínből kiemelkedő régészeti jelenségek elsősorban surlófényben történő vizsgálatáról. Felvételek sorával bizonyítja, hogy szinte minden kultúrnövény, így a korábban kevésbé tekintetbe vett kukorica is képes jelezni a régészeti jelenségeket, ha megfelelő, a körülmények szerencsés egybeesése révén a megfelelő időablakban készül a felvétel. Fontos, hogy megfigyeléseit, eredményeit minden esetben történeti összefüggésben ábrázolja és bőséges példákkal illusztrálva ágyazza be a nemzetközi, azon belül a Kárpát-medencei légitérészeti kutatásokba.

A felvételek készülhettek és készülnek függőleges, illetve ferde tengellyel. A régi, archív felvételek térképészeti vagy gazdasági célból készültek, és kivétel nélkül orto felvételek. A több négyzetkilométeres területet ábrázoló képek többnyire csak a nagyobb, elsősorban vonalas jelenségeket rögzítették, ennek ellenére Szerző is hangsúlyozza ezek jelentőségét, hiszen a későbbi beépítések és az intenzív mezőgazdasági művelés miatt sokszor csak ezeken lehet bizonyos régészeti jelenségeket megfigyelni. Az egyszerűbb, olcsóbb, és immár több, mint 30 éve Magyarországon is szabadon folytatható ferde tengelyű felvételkészítést a könnyű sportgépek (pl. Cessna) teszik lehetővé, amelyek ablakából 150-300 méteres magasságban repülve igen eredményes légitérészeti tevékenységet lehet folytatni. Jogosan hangsúlyozza Szerző, hogy ennek a technikájára és a hozzá kapcsolódó archiválási tevékenység módozataira az ELTE-vel együttműködő R. Goguey és a Pécsi Tudományegyetemmel együttműködő O. Braasch tanította meg a hazai légitérészeket. Korábban a ferde tengelyű felvételek földrajzi azonosítása és torzításmentesítése jelentette a legnagyobb gondot, de ez a kilencvenes években általánossá váló GPS-használat, a digitális képrögzítés és a szoftveres torzításmentesítés révén megoldódott. A fejlett digitális technikai és informatikai eszközök révén automatikusan rögzíthetők a felvételek koordinátái és pontos ideje. A repülőgép mint képrögzítési platform mellett Szerző megemlíti és röviden bemutatja

⁸ Úttörő tevékenységet folytat régészeti lelőhelyek űrbeli felvételekkel való azonosítására és a kutatás metodológiájának kidolgozására D. C. Comer, Id. M.J. Harrowerrel írt közös könyvét: *Mapping Archaeological Landscapes from Space*. Springer 2013, de nemzetközi kutatás folyik a Maja és Azték, valamint az Inka kultúra, a távol-keleten pedig Kína és Angkor romvárosai és palotái feltalálására. I.A. Oltean és W.S. Hanson sikerrel alkalmazott űrfotókat Dobrudza régészeti kutatásában, in: Ugyanők (szerk.), *Archaeology from Historical and Satellite Archives*. Springer 2013.

⁹ Visy, The role and significance of the aerial reconnaissance in urban archaeology. Some notes on the topography of Nicaea. *ΑΓΑΘΑ XXVIII, Hereditas litteraria totius graeco-latinitatis II*. Debrecen 2014, 58-68. valamint egyes pannoniai és noricum limes-út szakaszok bemutatását: uő, Some notes on the development of the military road network of the Roman Empire. In: N. Hodgson, P. Bidwell and J. Schachtmann (eds.), *Proceedings of the XXI International Congress of Roman Frontier Studies (Limes Congress) held at Newcastle upon Tyne in August 2009*. Archaeopress, Roman Archaeology 25. Oxford 2017, 69-78, és uő, *Omnes viae Carnuntum ducunt*. Manfred Kandler octogenario. *Römische Österreich* 44, 2021, 111-116.

az egyéb platformokat is, mint az űrfelvételek hatalmas gyűjteményeit és az egyre jobban terjedő drónfotózást. Az utóbbi egyre inkább kiszorítja a régebben alkalmazott hőlégballont és a helikoptert¹⁰. Figyelemmel kísérte az ezek fejlődésében mutatkozó sokasodó lehetőségeket, így megállapította, hogy a képrögzítési technika finomodása révén már olyan fokot értek el az űrfelvételek, hogy egyre inkább alkalmasak kisebb kiterjedésű régészeti jelenségek rögzítésére. Talán megemlíthette volna a mesterséges holdakról készíthető radarfelvételeket (DPR) is, amelyek nemcsak a talajrelief megmutatására, hanem bizonyos mélységig (mintegy 30-50 cm) a felszín alatti jelenségek rögzítésére is alkalmasak. Részletesen tárgyalja Szerző a felvételek készítésére legalkalmasabb idő megválasztását, ami ugyanakkor minden esetben függ az adott terep fedettségétől, nedvességétől is. A repülést megelőző felkészülésnek igen fontos szerep van, így a korábbi kutatások eredményeinek, a terep földrajzi, morfológiai és településtörténeti sajátosságainak ismeretére, beleértve a régi térképek átvizsgálását és használatát¹¹. A módszertani fejezetet az archiválás és az elsődleges adatbázis készítésének módja, valamint a feldolgozás lehetőségei, feltételei zárják.

Az eddigi fejezetek is fémjelzik Szerző szaktudását és a légirégészet iránti elhivatottságát, az ezutáni nagy fejezet viszont már azt mutatja meg, hogy saját készítésű hatalmas anyaga, a nemzetközi kutatásban elért eredmények, valamint saját légirégészeti tapasztalatai és egyre bővülő ismeretei milyen új eredményekre vezettek. A morfológiai csoportokat és ezzel együtt a régészeti jelenségeket egyes csoportok szerint, azon belül pedig időrendben, a régészeti korszakoknak megfelelően tárgyalja és értékeli. A morfológiai osztályozás során felfigyelt arra, hogy Magyarország területén, habár érzékelhető különbségek vannak az egyes tájegységek régészeti anyagában és azok megfigyelhetőségében, kissé más, bővebb osztályozás fed le teljes spektrumot. Ennek megfelelően tárgyalja a település- és épülettípusokat, köztük a templomokat, római villákat, oszlopsoros és gerendavázis épületeket, földbe mélyített kunyhókat és gödröket, amelyek korát sok esetben formájuk alapján is meg lehet határozni. Elemzése során jogosan bővítette K. Stoerz osztályozását, ami csak a megjelenési formára épült, és ennek alapján lehetett körvonalas, törtvonalas, vonalas jelenség és gödör. A települések vizsgálatánál helyesen elkülöníti a vonalas rendszereken belül a szabályos és szabálytalan, a nyitott és zárt, valamint az üres és kitöltött formákat. Szerző falvak, városok légirégészeti kutatását is figyelemmel kíséri, és jogosan hívja fel a figyelmet arra, hogy ezzel a módszerrel a települések egészét lehet áttekinteni és ezáltal szerkezetükre, rendszerükre vonatkozóan lehet fontos következtetéseket levonni (manchingi oppidum, Brigetio és Annamatia vicusa, római katonai tábor és szerkezete, Iovia, Mursella, Decs. Ete, stb.)¹².

¹⁰ Bár a Magyar Televízió jóvoltából eredményes helikopteres repülésre és felvételezésre kerülhetett sor a kilencvenes évek derekán a pannoniai limes teljes vonalán Carnuntumtól Dunaszekcsőig.

¹¹ Ehhez még ld. a nem említett tanulmányt: Visy, The ripa Pannonica in Historic Sources and Old Maps. H. Bender octogenario. Berichte der Bayerischen Bodendenkmalpflege 61, 2020, 401-408.

¹² Megemlíthetett volna még néhány római földtábort: Győr-kelet (Visy 2003, 7. kép; Ad Flexum I. és Káloz/Sárszentágota tábor (Visy 2000, 14. és 105. kép).

A másik nagy csoportot a temetkezéssel kapcsolatos régészeti jelenségek alkotják. A nemzetközi kitekintés után saját felvételeivel és irodalmi gyűjtéséből gazdag képi anyagot sorakoztat fel Szerző a halmokra és a temetőkre egyaránt¹³. A gyakrabban kerek, ritkábban négyzetes keretelés egy vagy több, váltakozó színű gyűrűben jelentkezik. Azokban az esetekben, amikor a halom még nem simul be környezetébe, gyakran a felkelő vagy lenyugvó Nap sugarai mutatják meg őket. Megfigyelése szerint a vaskori és a római kori halmok nem különböznek egymástól, a kerek árokkal övezett halmok világosabb foltként jelennek meg. A legnagyobb hely mindmáig a százhalombattai halomsírok csoportja, amelyet régi térképek, felmérések és ortogonális felvételek mellett saját felvételeivel és bemutat. Ezekben és a hasonló halmokban a sírokat, amint azt a néhány feltárási megfigyelés és a százhalombattai műemléki bemutató bizonyítja, nem ásták be a földbe, hanem lényegileg a felszínen megépített sírkamrát borították be magas földhalommal. Meg kell különböztetni ezektől a Szerző által árokkeretes síroknak elnevezett, elsősorban az Alföldön megfigyelhető régészeti jelenségeket, ahol a négyzetes vagy kör alakú árokkal övezett terület közepén sötét folt jelzi a sírgödört. Ezek közül Szakos É. szerint a kisebbek szarmata sírok, a nagyobbak bronzkoriak lehetnek. O. Braasch és mások nyomán neki is sikerült temetőket és azok sírjait megörökíteni. Ezeken megfigyelhető a temetkezési rend, a sorokba rendezett csoportok, a tájolás, és természetesen a temető kiterjedése. Mindezek a fontos elemek azonban gyakran hosszadalmas munkával állapíthatók meg a feldolgozás során.

Több részfejezetben mutatja be Szerző a vonalas rendszerek megfigyelhető sajátosságait. A legalaposabban a római utakat¹⁴ és az alföldi sáncrendszereket mutatja be, elemzi. A bőséges képi anyag és megfigyelései alapján a korábbinál tisztább és egyértelműbb kép rajzolódik ki az alföldi sáncok összefüggéseiről, szerkezetéről, ami tovább lendíti ezek kutatását, értelmezését.

A különböző kultúrák népessége szinte minden esetben sánccal, erődítéssel igyekezett megteremteni biztonságát, amelynek maradandó nyomai a régészeti kutatás elsődleges forrásai. Az is általánosan jellemző, hogy mindenkor igyekeztek kiválasztani azt a helyet, ahol a természeti adottságok: folyókanyarulatok, kimagasló dombok, fennsík-peremek és hasonlóak már eleve megnehezítették a támadók számára a hely megközelítését, így a lehető legkevesebb emberi munkát kellett az erődítésre fordítani. Szerző gondosan végig vette a lehetséges megoldásokat, és eszerint csoportosította az őskori sáncokat.

A római táborok, castellumok vizsgálata során elsősorban Szabó M. az őcsényi castellum (Alisca) szerkezetét is mutató légifelvétele jelent jelentős előrelépést, de Altinum (Kölked) is ebben a sorban említendő, az utóbbinál azonban hiányolható a nyolcvanas évek

¹³ Úgy tűnik azonban, hogy Visy tanulmánya elkerülte a figyelmét: Légifelvételeken megfigyelt halomsírok a Dunántúlon. In: Palágyi S. (szerk.), Noricum és pannoniai halomsírok. Veszprém 1990, 23-45.

¹⁴ Itt azonban kimaradt a limes-út legalaposabb feldolgozására való hivatkozás: Visy 2000. Ugyanerre a munkára (83-84. kép) lehetett volna hivatkozni a százhalombattai fennsíkot átszelő római út kapcsán is.

elején közölt légifelvétel¹⁵. Az O. Braasch által felfedezett bridgetoi menettáborok bemutatásánál hiányolható első közlésük említése¹⁶.

A középkori erődítmények légirégészeti kutatási eredményei is igen fontosak. A földvárak esetében megállapítható volt, hogy helykijelölésük, kialakításuk lényegében az őskorban alkalmazott elveket követték, de különbségek is megfigyelhetők. Ilyen a szabolcsi földvár, és ilyenek a templomok körül esetenként megfigyelt körárkok (cinterem kerítés), amelyeknek Szerző elsősorban védelmi funkciót tulajdonít. Abból kifolyólag, hogy Miklós Zsuzsa negyven középkori erődítést, várat azonosított Tolna megyében, joggal feltételezi, hogy a kutatások előrehaladtával ezek száma országosan jelentősen meg fog emelkedni.

Önálló fejezetben tárgyalja Sz. a neolitikus és rézkori rondellákat. A másutt már régen megfigyelt rondellák hazánkban a kilencvenes évek felfedezése, ami első ízben O. Braaschnak sikerült. Azóta több, mint harmincra gyarapodott a számuk, ami már jellemző sajátásaik meghatározását is lehetővé teszi. Feltűnő, hogy a magyarországi rondellák átmérője lényegesen meghaladja a tőlünk nyugatabbra lévő rondellák átmérőjét. Az pedig, hogy néhány esetben településnyomokat lehet a közelükben megfigyelni, Szerző szerint annak a bizonyítéka, hogy ezek bár közösségi térként szolgáltak, szoros kapcsolatban voltak a létrehozó közösséggel.

Szerző a különböző korok hasonló vagy eltérő elvek alapján emelt védműveinek morfológiai szempontból való gondos elemzésével fontos következtetéseket vont le az egyes történeti korok települési rendszerére, sajátosságaira, az utak és a települések egymáshoz való viszonyára, és ezen belül a sáncok, földvárak helykiválasztására és kialakítására vonatkozóan. Ugyanakkor felhívja a figyelmet a különbségekre is, amelyek eltérő megoldásokat váltottak ki. A római erődök helykiválasztásánál a védelmi elv csak a későrómai korban játszott szerepet, mivel korábban a magabiztos hadsereg csupán a közlekedési és stratégiai szempontokat vette figyelembe. A középkorban sajátos formát eredményezett az ispánsági várak helykiválasztási szempontjai, de ugyancsak egyéni sajátosságokat mutatnak a török-kori erődítések is.

Bár eddig sem volt kétséges, hogy a légirégészet az egyik leghatékonyabb módja a régészeti lelőhelyek felkutatásának és nagyon gyakran morfológiai osztályozásának is, ami esetenként még a korhatározásra is biztos támpontot nyújt. Módszere hasonlít a régészeti ásatásokon alkalmazott módszerhez, amikor a lehetőleg nedves felület finom megnyesése után kirajzolódnak a különböző régészeti jelenségek foltjai. A légirégészet a kedvező időben magasból megfigyelt elszíneződések rögzítésével és elemzésével ér el hasonló eredményeket, és mivel nagy területet vizsgál, a régészeti objektumok kiterjedését, szerkezetét is vizsgálhatóvá teszi. Szerző ennek a kutatási módszernek a szakértője, aki több évtizeden át végzett következetes munkájával hatalmas anyagot gyűjtött, elsajátította a régészeti jelenségek megfigyelhetőségének szabályait és módozatait, és disszertációját sok ezret kitevő

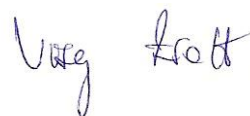
¹⁵ Visy ArchÉrt 1980, 166-175. Visy, Antike Welt 12, 1981/4, 39-52.

¹⁶ Brig.VIII-XI: Visy 1995, 213-218, bes. 216-218; Abb.9-14; Visy 1997,77; T.19.

saját felvételeiből válogatott képekkel illusztrálta. Figyelemmel kíséri a légirégészet hazai és nemzetközi kutatási eredményeit, így nemcsak a kutatástörténeti áttekintése teljes, hanem a friss nemzetközi kutatási eredményeknek is birtokában van. Részt vesz külföldi kutatásokban, így Erdély területén is dolgozik. A gyűjtött anyagot többedmagával archiválva lehetővé tette, hogy az ELTE RTI Légirégészeti Archívumot digitalizált formában más kutatók is látogathassák.

A dolgozat legfőbb értéke az, hogy gyakorló régészként és kutatóként nem csupán felvételeket készít és mutat be, hanem magas fokú szakmai felkészültsége révén azok tudományos értékelését is elvégzi. Dolgozata tehát nem csupán érdekes, látványos olvasmány, hanem magvas régészeti szakmunka, amelyben számos új tudományos megfigyelés és következtetés domborítja ki komplex felkészültségét, szakmai tudását. Az említett kisebb hiányosságok semmit sem vonnak le munkája értékéből, így a doktori munka tudományos eredményeit elegendőnek tartom az MTA doktori cím megszerzéséhez, és javaslom a nyilvános védés kitűzését, az MTA doktora cím odaítélését.

Pécs, 2025. március 21.

Visy Zsolt